

– Тошкент: “Ilm ziyo” нашриёти, 2011. - Б.66

5. Ўзбекистон Республикасининг “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 38(538)-сон, 433-модда.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.12.2012 йилдаги “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Судьяларни танлаш ва лавозимларга тавсия этиш бўйича олий малака комиссияси фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги №Ф-3949 сонли Фармойиши // www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августда қабул қилинган “Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 10.12.2012 йилдаги “Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги №346 Қарори // www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

9. Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 52-сон, 585-модда.

10. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 43-сон, 497-модда.

Т.Исмоилов,

Тошкент шаҳар адлия бошқармаси Ходимлар бўлими бошлиғи

ТАДБИРКОРЛИК ВА ХЎЖАЛИК ФАОЛИЯТИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР УЧУН РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ НОРМАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация: мақолада муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикасининг жиноий жазоларни либераллаштириш соҳасидаги сиёсати ва амалга оширилган ислохотлар таҳлил қилиниб, жумладан, тадбиркорлик ва хўжалик фаолияти билан боғлиқ жиноятлар учун рағбатлантирувчи нормаларни такомиллаштириш истиқболлари масаласига тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: жиноят қонуни, рағбатлантирувчи норма, либераллаштириш, депенализация.

Аннотация: в данной статье автором проводится ретроспективный анализ Уголовного кодекса Республики Узбекистан, в котором анализируется политика государства в сфере либерализации наказаний, а также особенности и значение перспективы совершенствования поощрительных норм в преступлениях в сфере предпринимательской и хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: уголовный закон, наказание, либерализация, депенализация.

Annotation: in this article the author conducted a retrospective analysis of the Criminal Code, which examines the state policy in the sphere of liberalization and perspectives of expanding of incentive norms for crimes in sphere of business and economic activities.

Keywords: criminal law, punishment, liberalization, de penalization.

Жиноий жавобгарликни амалга ошириш шакллари ва усулларининг самарадорлиги муаммоси ҳозирги жиноят қонунчилиги сиёсати учун муҳим муаммолардан бири ҳисобланади.

Бинобарин, давлатимизнинг Биринчи Президенти Ислон Каримов “Жиноятчиликнинг олдини олиш, унга қарши курашиш самарадорлиги жазонинг оғирлиги ва шафқатсизлигига эмас, балки биринчи навбатда, қонунни бузган шахснинг жазонинг муқаррарлигини нечоғли англашига боғлиқ” [1], деб таъкидлаганида мутлақо ҳақ эди.

Жазонинг оғирлиги уни ижтимоий онг одилонга деб қабул қилувчи доирадагина ўзини оқлайди. Жиноят учун жазо сиёсатининг ҳаддан ташқари оғирлиги жиноят тўғрисидаги қонун ҳамда уни амалда қўллаш амалиётининг умумий огоҳлантирувчи самарасини камайтиради, чунки юқорида зикр этилган ҳолда аҳолининг жиноят тўғрисидаги қонун билан бирдамлиги ва жиноятчиликка қарши курашдан манфаатдорлиги камаяди [1, 40-бет]. Ижтимоий онгда “ёвуз жиноятчи” образи ўрнини “жабрдийда жиноятчи” образи эгаллай бошлайдики [3, 155], бу, ўз навбатида, жиноятларни фош қилишга ва жиноий жазонинг муқаррарлигига салбий таъсир кўрсатади.

Шу жиҳатдан қаралганда жиноий жазоларни либераллаштириш, хусусан, жазо тайинлашда рағбатлантирувчи нормаларни кенг қўллаш жиноий-ҳуқуқий сиёсатда муҳим аҳамиятга эга. Д.Қурбонов бу

борада фикр билдирар экан, “Жиноят содир этган шахсларни бу қадар узоқ муддатдан сўнг жиноий жавобгарликка тортишнинг номувофиқлиги, биринчи навбатда, жазонинг мақсадларидан келиб чиқади. Жиноят содир этилганидан сўнг қанча узоқ вақт ўтса, жазо шунча кам самара беради, чунки айбдор бу давр мобайнида ўз хулқ-атвори билан тўғри йўлга кирганлигини исботлаши ҳам мумкин. Жиноий жавобгарликка тортиш ва жазо чораларини тайинлаш каби муайян жиноят-хуқуқий чораларининг қўлланиши уни ахлоқан тузатиш, балки ўтмишда содир этилган жинояти учун жазолашдир” [4, 49-бет].

Жиноят-хуқуқий сиёсатида инсон ҳуқуқларини таъминлаш, жазонинг репрессив турларидан воз кечиш ҳамда рағбатлантирувчи нормаларни кенг қўллаш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Шу ўринда қайд этиш лозимки, тадбиркорлик ва ҳўжалик фаолияти билан боғлиқ жиноятлар учун шахсни жамиятдан ажратиш билан боғлиқ бўлган жазоларнинг бу турдаги жиноятчиликнинг олдини олишдаги аҳамиятини ошириб кўрсатиш ўринсиз эканлигини ҳаётнинг ўзи исботламоқда. Озодликдан маҳрум қилиш ўрнига жазонинг жарима турини қўллашни кенгайтириш, жарима миқдорини ошириб, энг аввало, етказилган моддий зарарни қоплашга қаратилган бошқа таъсир чораларидан фойдаланиш маъқулдир. Шу сабабдан ҳам жазо тайинлашда рағбатлантирувчи нормаларни қўллашни кенгайтириш жиноят қонунчилигини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Шу хусусда сўз юритишдан олдин жиноий жазо тушунчасига тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ. Юридик адабиётларда жиноий жазо хусусида турли хил фикрлар ва қарашлар илгари сурилади. Масалан, М.Х.Рустамбоев “Жазо – бу жиноят ҳуқуқининг муҳим институтлардан бири ҳисобланиб, у жиноий жавобгарликни татбиқ этишнинг етакчи шакли” [5, 265-бет] эканлигини таъкидласа, И.И.Карпец жиноятчиликка қарши кураш воситаларидан бири бўлган жазонинг мазмунида ишонтириш ва мажбурлаш муштаракдир [6, 10-бет], деб фикр юритади. М.Усмоналиевнинг фикрича эса “Жиноий жазо жиноят ҳуқуқининг энг муҳим институтларидан бўлиб, жиноят ҳуқуқи функциясини ҳаётга татбиқ этишнинг асосий воситаси ҳисобланади” [7, 372-бет].

Бозор ислохотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни либераллаштириш шароитида тадбиркорлик субъектлари фаолиятининг ҳуқуқий базасини мустаҳкамлаш, уларга кенг имкониятлар яратиш, хусусан, қулай инвестиция муҳитини шакллантириш орқали уларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясини таъминлаш долзарб аҳамият касб этади.

Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни янада такомиллаштириш борасидаги ислохотларнинг изчил давоми сифатида тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга қаратилган 2016 йил 5 октябрда қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги

ПФ-4848-сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони тадбиркорлик субъектлари фаолиятини

янада такомиллаштиришнинг навбатдаги босқичини бошлаб берди.

Мазкур Фармон қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги, Хўжалик-процессуал, Фуқаролик, Солиқ, Меҳнат кодексларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Шу жумладан, Жиноят кодексининг қатор моддаларига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар порахўрликка оид жиноят ишларини юритиш, мазкур турдаги жиноятларни квалификация қилиш масалалари ҳамда улар учун жазо тайинлашда алоҳида аҳамият касб этади.

Унга кўра кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг эркинлик бериш, уларнинг фаолиятига давлат органларининг аралашувини тубдан қисқартиш, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олди олинишини таъминлаш, уларнинг профилактикаси самарадорлигини ошириш ва ҳуқуқбузарликларга йўл қўйилмаслик тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш соҳасида давлат сиёсатининг муҳим устувор йўналиши ва давлат органларининг биринчи даражали вазифаси эканлиги алоҳида таъкидланган.

Шунингдек, давлат органлари, энг аввало, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат қилувчи органлар зиммасига ушбу Фармонда назарда тутилган талаблар ҳамда тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари устуворлиги тамойилининг сўзсиз амалга оширилиши, шунингдек, уларнинг вазифа ва ваколатларининг танқидий таҳлили асосида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ҳамда уларга йўл қўймаслик борасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш билан боғлиқ устувор вазифалар юкланди.

Бундан ташқари, назорат қилувчи, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва бошқа давлат органларининг тадбиркорлик фаолиятига қонунга хилоф равишда аралашганлик ва тўсқинлик қилганлик, уларнинг фаолиятини асоссиз тўхтатиб қўйганлик учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги масаласини ҳал этишда айбдор шахсларга нисбатан нафақат интизомий, маъмурий ёки жиноий жавобгарлик чораларини қўллаш, балки тадбиркорлик субъектларига етказилган зарарнинг ҳам ундирилиши лозимлиги кўрсатиб ўтилган.

Қайд этиш лозимки, мазкур Фармонга мувофиқ 2017 йилнинг 1 январидан бошлаб тадбиркорлик субъектларини режадан ташқари текширишларнинг барча турлари, қолаверса, тадбиркорлик субъектлари фаолиятини, шу жумладан, жиноят ишлари доирасидаги муқобил текширишларнинг барча турлари бекор қилинади.

Бундан ташқари тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан биринчи марта содир этилган ҳуқуқбузарликлар қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда ихтиёрий равишда бартараф этган ва етказилган моддий зарарни қоплаган тақдирда, инсоннинг соғлиғи ва ҳаётига зарар етказилган ҳолатлар мавжуд бўлмаган ҳолларда, маъмурий ва жиноий жавобгарликдан, жарималар ва молиявий санкциялар (пенядан ташқари) қўлланилишидан озод этилиши, худди шунингдек, ноқонуний тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни биринчи марта содир этган шахслар ҳуқуқбузарлик аниқланган кундан эътиборан бир ой муддатда етказилган зарарнинг ўрнини ихтиёрий равишда қоплаган, тадбиркорлик субъекти

сифатида рўйхатдан ўтган ва рухсат этувчи зарур ҳужжатларни расмийлаштирган тақдирда маъмурий ва жиноий жавобгарликдан озод этилиши билан боғлиқ рағбатлантирувчи нормалар киритилиши назарда тутилган. Тадбиркорлик ва ҳўжалик фаолияти билан боғлиқ жиноятлар содир этилганлиги учун тадбиркорлик субъектларига нисбатан тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқидан маҳрум қилиш тарзидаги муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш жазосининг қўлланилмаслиги тадбиркорлик субъектларига қўлланиладиган жиноий жазоларнинг либераллаштирилишини англатади.

Эндиликда тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда, тадбиркорлик субъектларининг фаолияти текширилаётганда иштирок этиш ва уларни ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш каби қатор ваколатларга эга Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил институтининг ташкил этилиши ҳам тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг янги босқичини бошлаб беради.

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, тадбиркорлик субъектлари ва уларнинг ходимларига нисбатан назорат қилувчи органлар томонидан маъмурий жазоларни қўллаш борасидаги функция ва ваколатларини босқичма-босқич суд органларига ўтказилиши ҳамда иқтисодий жиноятлар содир этиш, шунингдек, тадбиркорлик субъектлари фаолиятига ноқонуний аралашуш оқибатида етказилган зарарни аниқлашнинг асосланган ягона мезонлари ва асосларини ишлаб чиқиш тадбиркорларнинг фаолиятларини текширишнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш ва уларга нисбатан юритилаётган жиноий ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишда жиноят, жиноят-процессуал ва маъмурий жавобгарликка оид қонун ҳужжатларини либераллаштириш йўлида амалга оширилмоқда.

Тадбиркорлик субъектларининг давлат органларига бўлган ишончини ошириш, коррупция тусидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилиш ҳамда коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, давлат ва бизнеснинг ўзаро ҳамкорлигидаги маъмурий тўсиқларни бартараф этиш, давлат ресурсларидан фойдаланишнинг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш мақсадида “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”, “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”, “Давлат харидлари тўғрисида”, “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунларни қабул қилиш, шунингдек, тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текширишнинг тартиби ва шартларини аниқлаштириш мақсадида “Ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”ги қонунга, Жиноят, Жиноят-процессуал, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, тадбиркорлик ва ҳўжалик фаолияти билан боғлиқ жиноятлар учун жазо тайинлашда рағбатлантирувчи нормаларни кенг қўллашга қаратилган ислохотларнинг ҳозирги босқичида амалга оширилаётган ишлар замирида мамлакат иқтисодиётини барқарор

ривожлантиришнинг асосий омили сифатида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўлидаги маъмурий ғовлар ва сунъий тўсиқларни бартараф этиш юзасидан Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти томонидан белгиланган йўлнинг узвийлиги ва изчиллигини таъминлаш имконини беради. Қолаверса, тадбиркорлик субъектларининг суд ҳимоясига бўлган ҳуқуқлари самарали таъминланишига эришиш, мазкур шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ўз вақтида тиклаш имкониятини яратиш орқали жамиятда қонун устуворлиги ҳамда ижтимоий адолатни мустаҳкамлаш мақсади ётади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Адолат - қонун устуворлигида // Халқ сўзи, 2001 йил 30 август.
2. Нечепуренко А.А. Проблемы измерения эффективности общего предупреждения преступлений // Совершенствование правоприменительной деятельности. – Омск: Омская ВШ МВД, 2009. – С. 40.
3. Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. Принципы уголовного права. – М.: Наука, 2015. – С. 155.
4. Қурбонов Д.Р. Жиноят қонунчилигини либераллаштириш шароитида жиноий жавобгарликни қўллаш муаммолари. Юридик фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2008. – Б. 49.
5. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм. - Тошкент: Илм-зиё, 2006. - 265 б.
6. Карпец И.И. Наказание: Социальные, правовые и криминологические проблемы. - М.: 2003. - 10 с.
7. Усмоналиев М. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2005. - 372 б.